

DET GODE LIV

Oplæg ved Future // Arts, Aarhus Universitet, 23. maj 2017

Af Dorthe Jørgensen, professor ved Filosofi og Idéhistorie

I forordet til Walter Benjamins *Sørgespilsbog* er der en flot beskrivelse af, hvad det vil sige at tænke frit.¹ Den refleksive praksis, Benjamin i andre værker omtalte som “das Studium”, er her omtalt som “die Philosophie”. Som vist i min bog *Den skønne tænkning* sigtede Benjamin ikke til filosofi forstået som fagfilosofi og da slet ikke til den meget tekniske måde at tænke på, som filosofi i dag tit tager form som.² Ordet “filosofi” var derimod hans betegnelse for den hermeneutiske – den åbent spørgende – måde at tænke på, som han anbefalede alle forskere, ikke kun filosoffer. Hvorfor? Fordi den giver *indsigt* og dermed også *udsyn*. Fordi det er sådan, man opnår sandt udsyn: takket være den gennem fordybelse tilegnede indsigt.

I dag har vi hørt om, hvordan forskellige Arts-fag kan bidrage til løsningen af fremtidens problemer. Det skal både vi og omverdenen have blik for; det er klart. Men hvis vi *kun* tænker i problemløsning, *kun* forsøger at svare på givne udfordringer, begrænser vi horisonten unødvendigt, og det skader ikke kun os, men alle. En god problemløsning forudsætter blik for mere end problemet selv, andet end den erkendte udfordring, og det gode liv kræver endnu mere. Især mere af noget andet end den instrumentelle tankegang, der kendetegner diskurser, hvis mål det er at “svare på udfordringer” og “løse problemer”.

Lige siden de gamle grækere har filosoffer, digtere, præster og andre intellektuelle reflekteret over “det gode liv” – hvori det består, og hvordan man får det. Som i alt andet findes der forskellige skoler, ikke mindst en *dydsetisk*, der kan følges tilbage til Aristoteles, og en *protestantisk*, der kan følges tilbage til Luther.³

Ifølge dydsetikerne får man et godt liv, hvis man er et godt menneske, hvilket forudsætter, at man lærer at blive dydig. Det handler om at udvikle og udvise visdom, udholdenhed (mod), retfærdighed og selvbeherskelse – samt tro, håb og kærlighed, tilføjede middelalderens katolikker.

¹ Walter Benjamin, *Ursprung des deutschen Trauerspiels*, i *Gesammelte Schriften*, Band I/1, red. R. Tiedemann og H. Schweppenhäuser (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1980). Dansk oversættelse: *Det tyske sørgespils oprindelse*, overs. S. Kluge (København: Museum Tusulanums Forlag, 2014).

² Dorthe Jørgensen, *Den skønne tænkning: Veje til erfaringsmetafysik. Religionsfilosofisk udmøntet* (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2014). Se afdelingen “Benjamins metafysik” s. 177-255 i *Den skønne tænkning*, herunder i særdeleshed kapitlet “Filosofisk tænkning” s. 195-209.

³ Se for en lettilgængelig introduktion Niels Ebdrup, “Hvordan får vi det gode liv?”, *videnskab.dk*, 7. april 2013.

Men ifølge den lutherske tradition bliver man ikke god af at gøre noget godt, og det er ikke det, der giver et godt liv; man kan ikke engang sige, at visse gerninger er særligt gode. I den lutherske tradition afhænger det gode liv derimod af, hvordan man forholder sig til sit eget liv. Her findes der ikke nogen målestok, hverken et katalog af filosofisk definerede dyder eller en livsvejledning formuleret af kirken. Den enkelte må selv finde vej, eventuelt i samtale med andre.

Det er ikke svært at se, hvad der præger vor tid. Det er den lutherske tradition. I dag tager alle det for givet, at det gode liv er noget, man selv må arbejde for. At det er ens egen skyld, hvis man har et dårligt liv. Og at man må opsøge en coach eller psykolog, hvis man vil gøre noget ved det, hvilket man forventes at gøre. Men det er et trist scenario: at hvis man ikke kan slå op i et katalog af kardinaldyder eller følge en af kirken formuleret rettesnor, så må man pukke i sit ansigts sved på at forbedre sit liv. En forbedring der kun kan være forsøgsvis, men som man til gengæld må arbejde uendeligt på. For når der ikke er nogen målestok, kan det aldrig blive *helt* godt og vil således altid højst være *halvgodt*.

Jeg foreslår en *tredje* mulighed: at identificere det gode liv med en eksistens som *frit tænkende autonomt individ*. Hvilket jeg siger med en tyk streg under alle fire ord og det, de refererer til: *frihed, tænkning, autonomi og individualitet*. Denne tredje mulighed forkaster ikke bare tankegodset fra antikken og protestantismen; den integrerer og aktualiserer det tværtimod. Men det er en mulighed, der klart adskiller sig fra det aktuelle selvudviklingsræs. Blandt andet fordi den flytter fokus fra den enkeltes psyke til den fællesmenneskelighed, som tænkning af væsen udgør. Eller sagt med en lidt ældre terminologi, så er denne tredje måde at forstå det gode liv på en mulighed, der flytter fokus fra det sjælelige til det åndelige niveau – fra det blot partikulære til noget mere omfattende, der potentielt favner alt og alle.

Alle fagligheder må som sagt bidrage til løsningen af fremtidens problemer, også alle dem på Arts. Men det er ikke det vigtigste, Arts kan bidrage med. Det væsentligste, vi kan levere – ud over vore bidrag til løsningen af diverse problemer – er i vort liv og virke at anskueliggøre menneskers mulighed for at tænke frit som autonome individer. Vi har ligefrem en moralsk forpligtelse til dette – til konkret at anskueliggøre for omverdenen, at denne mulighed findes, hvori den består, hvordan den gribes, og hvad det indebærer. For på den ene side er der tale om en almenmenneskelig mulighed; *i princippet* kan ethvert menneske qua menneske tænke frit og autonomt. Men *i praksis* forholder det sig som bekendt lidt anderledes. Som vestlige universitetsansatte har netop vi dog i særlig grad mulighed for at realisere vor mulighed som mennesker for et liv som frit tænkende autonome individer. Derfor er vi moralsk forpligtede – ikke bare over for os selv, men over for

verdenssamfundet – til at gribe denne mulighed, værne om den, insistere på den og bringe den til udfoldelse.

Det er imidlertid ikke det, der sker i 2017. Og de, der forbryder sig, er ikke kun vore politikere eller administratorer, men også enhver VIP der sætter den omtalte mulighed over styr, om så af angst eller karrierehensyn.

Omverdenens største problem med os er næppe, at vi ikke leverer, eller at man ikke tror, vi *kan* levere, når det kommer til problemløsning. Langt de fleste er helt med på, at de fagligheder, Arts repræsenterer, er vigtige medspillere i aktuelle forsøg på at besvare de udfordringer, samfundet nu står over for. Det er på et andet niveau, vi skuffer omverdenen, tror jeg. Vi *kunne* være den levende anskueliggørelse af og stadige påmindelse om ikke blot vor men alles principielle mulighed som mennesker for at være autonome og tænke frit. Men det er vi ikke. Vi har tværtimod travlt med at gøre alt på samme måde, som det bliver gjort andre steder i det danske samfund. Eller som det *tidligere* blev gjort der – på industrisamfundets fabrikker og i 1980'ernes it-verden – hvilket gør vor adfærd helt grotesk.

Måske ærgrer vi os stadig, når de studerende taler om at “gå i skole” og “have lektier for”, som om de var elever. Men vi er ikke spor bedre, når vi omtaler universitetet som en “arbejdsplads” og kalder det, vi gør, et “arbejde”. Så medvirker vi selv til, at forskning og undervisning bliver reduceret til et lønarbejde, og at vi skal underkastes perverse arbejdstidsaftaler. Som professor emeritus Eric Jacobsen i 2005 forklarede mig under et fælles ophold på Det Danske Institut for Videnskab og Kunst i Rom, så var sproget anderledes, da han var ung, og det skyldtes en anderledes tankegang. Dengang *arbejdede* humanister ikke, og de *forskede* heller ikke, for arbejdere var nogen på fabrikker, og forskere var dem i laboratorier. Nej, datidens humanister (og teologer) *studerede* – ikke kun til magistergraden men hele livet, også professorerne.⁴

Så lad mig slå et slag for termen *studium*, hvilket bringer os tilbage til mit indledende udsagn om, at det er *indsigt*, der giver *udsyn*. Termen “studium” fortjener en renaissance. Den, der studerer, lever godt; hun realiserer den mulighed, vi er givet som mennesker, for at udfolde os som frit tænkende autonome individer. Hvoraf selvsagt følger, at man ikke kan anvende ordet “studium” om

⁴ Som det fremgår af Eric Jacobsens afskedsforelæsning (*Mine universiteter – et tilbageblik*, København: Museum Tusulanums Forlag, 1990, s. 24), anvendte man dog også termen “forskning” om særligt store humanistiske bedrifter, men aldrig om “sin egen lille beskæftigelse”. Det skal i øvrigt understreges, at Jacobsen ikke levede i noget elfenbenstårn. Han var gennem årene meget aktiv som administrator og nåede at sidde i “samtlige universitetsorganer, nye som gamle”, inkl. en periode som dekan (citatet er fra hans indlæg “Uvidenhed og arrogance”, *Politiken*, 28. marts 1989). Jacobsen må være et godt eksempel på, at tænkning og administration faktisk *kan* forenes, hvis man vil. Men som han også fortalte i 2005, var hans tænkeevne næppe forblevet intakt – og han havde således næppe bevaret sin modstandskraft mod *administratititis* – hvis ikke han årligt var søgt til Rom, i refugium.

det, som unge mennesker i dag bliver budt. De går vitterlig i skole, selv på ph.d.-niveau; det er derfor ikke så sært, de kalder sig “elever”.

Studium er den individuelle lektors eller professors fordybelse i et anliggende – et værk, emne, spørgsmål – og hendes selvstændige gennemtænkning af det studerede. Det er det, som nogle i dag hånligt kalder “villaforskning”, men som Benjamin havde bedre indsigt i og derfor også forståelse for. “Umkehr ist die Richtung des Studiums, die das Dasein in Schrift verwandelt,” skrev han i et essay om Franz Kafka.⁵ Ifølge Benjamin er den slags beskæftigelse, der fortjener betegnelsen studium, altså ikke målrettet. Tværtimod vender den studerende igen og igen tilbage til det studerede, det spørgsmål der optager hende. Hun bevæger sig ikke målstyret frem mod en problemløsning, der må være anticiperet på forhånd, for at man kan gå sådan frem – og få en projektbevilling. Endvidere er hendes beskæftigelse ikke defineret af andet eller andre end det spørgsmål, der har igangsat hendes studium. For som Benjamin også skriver i samme tekst om Kafka: “Bei ihren Studien wachen die Studenten, und vielleicht ist es die beste Tugend der Studien, sie wachzuhalten.”⁶ Studiet er sit eget formål, og dermed er det *skønt*, som de gamle grækere sagde; for dem var det skønne nemlig det, der har sit formål i sig selv. Man studerer noget for at studere det, ikke for at “please” sin leder eller tilfredsstille eksterne aftagere med sit valg af emne. Ja, man studerer simpelthen “bare” for at studere – ikke for at gøre karriere, men fordi dette at studere er måden at trække vejret som frit tænkende autonomt individ.

Det er fint med projekter, møder, sparring, netværk, kaffe. Det er godt at have omverdenen in mente og ville bringe sin viden i spil i den vide verden. Jeg gør det selv i stort omfang. Mine bøger bliver anvendt af vidt forskellige faggrupper, såvel praktikere som teoretikere, både nationalt og internationalt, og jeg følger hele tiden op med foredrag, talks, konsulentarbejde, sparring, rådgivning, workshops, museumsudstillinger osv. Men alle vore projekter og møder, svar på udfordringer og bidrag til problemløsninger, kan være lige meget, hvis de er produkter af en åndeligt snæver horisont. Og det bliver de, hvis vi (om så i form af administratorer eller som VIP’ere) glemmer vigtigheden af “das Studium”, “die Philosophie”, den frie reflektive praksis, der giver *udsyn* – ikke på trods af men tværtimod præcis fordi den giver *indsigt*.

⁵ Walter Benjamin, “Franz Kafka: Zur zehnten Wiederkehr seines Todestages”, i *Benjamin über Kafka: Texte, Briefzeugnisse, Aufzeichnungen*, red. H. Schweppenhäuser (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1981), s. 37. Teksten er oversat til dansk i samlingen *Fortælleren og andre essays*, red. P. Madsen (København: Gyldendal, 1996).

⁶ Benjamin, “Franz Kafka”, s. 34.